

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

УДК 343.61

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.3.36>

Тетяна Петрівна Каверіна,

*Луганський навчально-науковий інститут імені Е. О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ,
факультет підготовки фахівців для підрозділів поліції,
кафедра поліцейської діяльності (старший викладач);*

 <https://orcid.org/0009-0001-7114-5173>,

e-mail: 0664191061t@gmail.com

**ЗМІНА ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ФАКТІВ БЕЗВІСНОГО
ЗНИКНЕННЯ ОСОБИ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Статтю присвячено дослідженню особливостей правової кваліфікації кримінальних правопорушень, відомості про які було внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань за фактами безвісного зникнення особи за умов тимчасової окупації та впливу фактора непереборної сили у період з 20 лютого 2014 р. і дотепер. Проаналізовано дії слідчого на різних етапах досудового розслідування таких кримінальних правопорушень з урахуванням слідчих ситуацій, безпосередньо пов'язаних з умисним вбивством як наслідком порушення законів та звичаїв війни. Запропоновано підстави для зміни правової кваліфікації у кримінальних провадженнях за фактами безвісного зникнення особи.

Ключові слова: зникнення безвісти, тимчасова окупація, ідентифікація особи, комбатанти, фактор непереборної сили, умисне вбивство, воєнні злочини, порушення законів і звичаїв війни.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Кількість умисних убивств (фактів смерті та зникнення безвісти, зареєстрованих із правовою кваліфікацією за статтями 115–118 Кримінального кодексу України (далі – КК України)) у 2014 р. зроста порівняно з попереднім роком на 94,7 % і становила 11 532, наступні три роки постійно і суттєво зменшувалася і у 2017 р. становила 5 180. У 2018–2019 рр. цей показник перебував на рівні 5 500–5 600 діянь за рік, у 2020 р. зменшився відразу на 30,2 % до 3 844, а у 2021 р. ще знизився на 15,4 % та становив 3 251. Їхній відсоток серед усіх посягань на життя та здоров'я особи у 2014 р. зріс із 8,3 % до 18,7 %, а у подальшому переважно скорочувався та у 2021 р. становив 9,7 % [1, с. 74].

Із початку повномасштабного вторгнення рф в Україну станом на кінець березня 2023 р. слідчими Національної поліції України до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) внесено відомості про 22 415 кримінальних проваджень за фактами безвісного зникнення 28 784 громадян та 4 218 кримінальних проваджень за фактами потрапляння у полон 11 657 осіб¹. Поступово ці цифри зменшуються, тому що встановлюється місцезнаходження осіб і спростовуються факти вчинення стосовно них кримінальних правопорушень, а отже, приймаються рішення про закриття кримінальних проваджень на підставі підпунктів 1, 2 ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Проте наразі у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактами загибелі громадян унаслідок збройної агресії, ще залишаються неідентифікованими 2 865 тіл². Цифри цього дослідження не є остаточними, бо війна триває, окупація певних регіонів України продовжується, а отже, не встановлена точна кількість осіб, які зникли безвісти. Також не визначена кількість серед таких осіб тих, яких є підстави вважати загиблими.

Органами досудового розслідування Служби безпеки України за 5 місяців 2023 р. внесено до ЄРДР відомості за ст. 438 КК України (порушення законів та звичаїв війни, зокрема якщо вони поєднані з умисним вбивством) у 26 504 кримінальних провадженнях, з них лише у 13 повідомлено особі про підозру, лише щодо 10 з 13 осіб провадження зупинено у зв'язку з розшуком підозрюваного і лише стосовно трьох осіб – направлено до суду з обвинувальним актом (на підставі підпунктів 2, 3 ст. 383 КПК України)³. Переважна більшість кримінальних проваджень зазначеної категорії залишається нерозкритими.

Варіативність правової кваліфікації у кримінальних провадженнях за фактами безвісного зникнення особи за особливих обставин, а наразі такими зникненнями є всі, що відбулися на тимчасово окупованій території, через вплив фактора непереборної сили, вимушену міграцію населення, відсутність єдиного підходу слідчих підрозділів, прокуратури та суду до цього питання на різних етапах

¹ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування // Офіс Генерального прокурора : офіц. сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 11.08.2023).

² Сервіси Міністерства внутрішніх справ України : офіц. сайт. URL: <https://wanted.mvs.gov.ua/> (дата звернення: 11.08.2023).

³ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування // Офіс Генерального прокурора : офіц. сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 11.08.2023).

досудового розслідування є проблемою, яка впливає на призначення справедливого покарання особам, чия провина доведена судом, у вчиненні кримінальних правопорушень насильницького спрямування, наслідком яких є спочатку зникнення особи, а потім встановлення факту її загибелі чи насильницької смерті, позасудової страти.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є визначення та аналіз основних підстав для зміни правової кваліфікації у кримінальних провадженнях за фактами безвісного зникнення особи як передумови їхнього ефективного досудового розслідування, створення переліку питань та обставин, які необхідно опрацювати і з'ясувати для встановлення факту вбивства людини, що стало наслідком безвісного її зникнення за особливих обставин через порушення законів і звичаїв війни.

Для досягнення поставленої мети були сформульовані такі *завдання*:

- виокремити питання, які слід встановити стосовно факту безвісного зникнення особи;
- визначити та проаналізувати ситуації безвісного зникнення особи в умовах війни (дії фактора непереборної сили) та їх наслідки;
- з'ясувати обставини, які підлягають установленню та доказуванню і тягнуть за собою зміну правової кваліфікації у кримінальних провадженнях за фактами безвісного зникнення особи за особливих обставин.

Стан дослідження проблеми

Питанням досудового розслідування фактів безвісного зникнення особи, зокрема за особливих обставин, безпосередньо з кримінальною складовою приділялася увага таких відомих учених, як О. М. Алексійчук, А. О. Антошук, О. Ю. Булков, В. І. Бояров [2], В. Я. Горбачевський, В. Г. Дрозд, С. Ф. Здоровко, А. В. Іщенко [3], А. В. Іваниця, В. Е. Коновалова, І. В. Кубарев, А. І. Кунтій, С. О. Павленко [4], О. С. Саїнчин, Д. М. Тимчишин, С. С. Чернявський [5], А. О. Шульга, С. В. Яковчук та ін., у працях яких переважно розглянуті загальні теоретичні засади, окремі проблемні питання і тактичні аспекти організації й проведення досудового розслідування. Віддаючи належне здобуткам указаних фахівців, слід зазначити, що проведені наукові дослідження не були пов'язані з воєнними злочинами, а також не стосувалися вивчення обставин безвісного зникнення осіб і вбивств, що стали наслідком порушення законів і звичаїв війни.

Наукова новизна дослідження

Опрацьовано питання правильності встановлення первинних обставин учинення кримінального правопорушення та зміни правової кваліфікації у випадку безвісного зникнення особи за особливих

обставин з подальшим виявленням її у трупі зі слідами насильницької смерті на деокупованих територіях. Обґрунтовано, що такі обставини слід вважати наслідками порушення законів і звичаїв війни. Сформульовано рекомендації, які можуть використовувати працівники слідчих підрозділів правоохоронних органів під час прийняття рішення про уточнення або зміну правової кваліфікації фактів безвісного зникнення особи. Висновки та пропозиції, наведені у статті, ґрунтуються на авторських напрацюваннях, практичному досвіді роботи в органах досудового розслідування Національної поліції України Луганської області за спеціалізацією «розслідування кримінальних правопорушень, скоєних проти життя та здоров'я особи» протягом 2014–2021 рр. та волонтерській діяльності у пошуковому загоні, залученому до проекту «На щиті» Збройних Сил України з червня 2022 р. і дотепер.

Виклад основного матеріалу

Агресивні дії окупаційних військ і окупаційної влади, що протиправно почали здійснювати свої повноваження на новій тимчасово окупованій території, призвели до активного спротиву не лише з боку Збройних Сил України, а й цивільного населення, яке у найкоротший строк мобілізувалося для захисту суверенітету Батьківщини. Частина населення України увійшла до складу добровольчих загонів територіальної оборони, ставши на захист Вітчизни зі зброєю в руках. І що більшим був тиск окупаційної влади на населення, то сильнішим був опір з боку місцевих жителів і, як наслідок, розправи над ними окупантів, які починалися зі свавільних незаконних позбавлень волі, арештів, а продовжувалися катуваннями, позасудовими стратами, приховуванням слідів своїх злочинів. Певний час особи, які були незаконно позбавлені волі чи викрадені, фактично вважалися зниклими безвісти. Лише після встановлення місцезнаходження людини, аналізу об'єктивних обставин її виявлення, стану, слідової картини та інших складових, особливо в разі виявлення зниклого безвісти у трупі, можна робити висновки про фактичну кримінально-правову оцінку вчиненого загалом і зміну первинної правової кваліфікації у кримінальному правопорушенні зокрема.

Звісно, не кожен випадок зникнення безвісти особи має кримінальну складову. У період повномасштабного вторгнення, активної фази бойових дій, впливу фактора непереборної сили, відсутності зв'язку між сім'ями та знайомими більшість випадків зникнення безвісти особи як кримінальний злочин не підтвердилися.

У разі самостійного від'їзду особи з місця проживання, викликаного певними обставинами, цей факт можна встановити, відокремивши такий випадок від, умовно кажучи, кримінальних випадків та підтвердивши його об'єктивними даними (попереднє звільнення з

роботи, переведення пенсійних виплат, оформлення банківської картки з можливістю отримання певних, зокрема соціальних, виплат за кордоном тощо).

Окремі особи свій від'їзд з місця проживання приховують, бажаючи зберегти в таємниці нове місце проживання, особливо якщо йдеться про особисті політичні уподобання в період наближення тимчасової окупації регіону чи безпосередньо за таких обставин, мотиви збереження майна, соціально корисні зв'язки тощо.

Іноколи зникнення особи пояснюється раптовим потраплянням у несприятливу ситуацію, наслідком якої є хвороба, нещасний випадок, амнезія, раптова смерть. Близькі цієї особи не знають про її долю, через що звертаються до підрозділів поліції із заявами про її безвісне зникнення.

Водночас можливе зникнення людини в результаті злочину. Тому, отримавши заяву або повідомлення про зникнення людини, поліцейські зобов'язані уважно дослідити всі обставини такого зникнення та вирішити, в якому саме напрямі проводити розшук.

Під час отримання заяви про зникнення окремих осіб поліцейським рекомендується вести роботу за трьома найбільш вірогідним версіями:

- самостійне залишення місця проживання особою;
- нещасний випадок;
- вчинення кримінального правопорушення стосовно особи.

При цьому будь-яких постійних і чітких критеріїв, що вказують, на якій саме версії треба зосередитись слідчому, немає. Треба відпрацьовувати паралельно всі три версії, поступово виключаючи одна одну.

У всіх випадках, відповідно до вимог ст. 214 КПК України, необхідно вносити відомості до ЄРДР з первинною правовою кваліфікацією за ознаками кримінального правопорушення «умисне вбивство», передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України (з додатковою відміткою «зникнення безвісти»), і проводити досудове розслідування. Під час досудового розслідування у кримінальному провадженні слід з'ясувати таке:

- наявність конфліктних стосунків між зниклою особою та її рідними, близькими, сусідами, співробітниками, знайомими та ін.;
- наявність чийсь-небудь зацікавленості у смерті особи, що зникла;
- очевидну неправдоподібність пояснень про час і обставини зникнення людини з боку осіб, зацікавлених у цьому;
- наявність обставин, які вказують на можливість скоєння умисного вбивства (наявність слідів крові у квартирі, де проживала зникла особа, слідів боротьби, виявлення одягу, в якому вона нібито зникла, тощо);

– висловлення зниклою особою будь-кому побоювань за своє життя;

– надходження підозрілих листів від імені зниклої особи чи інших осіб з інформацією про те, що з ним все в порядку.

Ці та деякі інші дані вимагають найретельнішої перевірки під час відпрацювання версії про вчинення умисного вбивства. При перевірці такої версії особлива увага звертається на розшук і виявлення трупа чи його решток. Виявлення трупа і встановлення способу насильницького позбавлення життя дають змогу швидко розкрити злочин і встановити осіб, причетних до нього.

Однак чимало кримінальних правопорушень, які на початковому етапі кваліфікувались як зникнення безвісти, у подальшому потребували зміни правової кваліфікації через слідчі ситуації, які виникали внаслідок виявлення зниклих безвісти осіб у трупі. Залежно від виявлення трупа й обставин загибелі особи зміна правової кваліфікації може варіюватися від очевидного умисного вбивства, очевидного умисного вбивства під час бойових дій чи вбивства, що стало наслідком порушення законів і звичаїв війни.

У доктрині кримінального права України вбивство зазвичай розглядається як умисне або необережне протиправне заподіяння смерті іншій особі. Об'єктом вбивства визнається життя іншої людини. З об'єктивної сторони вбивство можливе шляхом як учинення дії, так і бездіяльності. Найчастіше вчиняється шляхом дії, наприклад шляхом застосування вогнепальної чи холодної зброї, високих або низьких температур, ураження струмом, задушення, отруєння тощо [6, с. 44].

Суб'єктивна сторона вбивства може характеризуватися як умислом (прямим чи непрямим), так і необережністю (протиправною самовпевненістю або недбалістю). Для кваліфікації вбивства важливо з'ясувати його мотив і мету. Це важливо також для з'ясування ступеня суспільної небезпечності як кримінального правопорушення, так і самого суб'єкта кримінального правопорушення.

Суб'єктом вбивства є будь-яка фізична осудна особа, яка досягла 14 (за умисні вбивства) або 16 (за неумисні або вбивства з необережності) років.

Наразі вчені здебільшого схиляються до розмежування вбивств за трьома основними видами: звичайне (ч. 1 ст. 115 КК України), за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 115 КК України) та умисне вбивство, вчинене за обставин, що пом'якшують відповідальність (статті 116–118 КК України) [6, с. 45]. Інші склади кримінального правопорушення, де йдеться про настання смерті людини, як-то статті 112, 348, 379, 400, 443 КК України, є спеціальними через певний спеціальний статус потерпілого, а тому за умови конкуренції норм права мають кваліфікуватися за відповідними спеціальними нормами.

Спробуємо запропонувати короткий перелік підстав, посилаючись на які ми можемо змінити правову кваліфікацію у кримінальних провадженнях за фактами безвісного зникнення особи в разі виявлення зниклої особи у трупі.

Насамперед аналізу підлягають факти й обставини зникнення особи, які слід розглядати у ретроспективному аспекті (від події назад, тобто розглядаючи обставини, що передували безпосередньому зникненню з урахуванням речових доказів та слідів, залишених на місці, показань свідків, висновків судових експертиз тощо) [7, с. 13]. У випадку існування збройної агресії росії, а цей період логічно розглядати з 20 лютого 2014 р.¹ і дотепер, це може бути від самого факту зміни існуючого порядку – переходу певних місцевостей та державних інституцій під владу незаконних збройних формувань, у подальшому – до тимчасової окупації певного населеного пункту, впливу фактора непереборної сили (активні бойові дії), деокупації населених пунктів та областей тощо. На кожному із зазначених етапів існують свої особливості обставин зникнення особи безвісти. Зникнення особи за звичайних умов – це слідча ситуація, яка виникає без урахування чинника війни. Наразі ж правильно кваліфікувати більшість фактів безвісного зникнення осіб як безвісне зникнення особи за особливих обставин. Окремо всі підстави такого безвісного зникнення особи викладено у чинному Законі України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 12 липня 2018 р. № 2505-VIII. Цей Закон визначає правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та забезпечує правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із набуттям правового статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, з обліком, розшуком і соціальним захистом таких осіб і членів їхніх сімей. Для цілей цього Закону особливими обставинами вважаються збройний конфлікт, воєнні дії, тимчасова окупація частини території України, надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру².

Обставинами безвісного зникнення особи в умовах війни (дії фактора непереборної сили) та їх наслідками, що посилюють ситуацію, можна вважати:

¹ Ключові питання та відповіді про російську агресію // Міністерство закордонних справ України : офіц. сайт. 20.06.2023. URL: <https://mfa.gov.ua/klyuchovi-pitannya-ta-vidpovidi-pro-rosijsku-agresiyu> (дата звернення: 11.08.2023).

² Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19> (дата звернення: 11.08.2023).

- втрату особою орієнтирів у просторі і часі внаслідок дії стресу через потрапляння у зону активних бойових дій, страх загибелі чи отримання тілесних ушкоджень, інших проявів насильства з боку окупаційної армії;
- загибель особи внаслідок катування чи позасудової страти та її стихійне поховання чи залишення у місці страти (загибелі) і вплив на тіло загиблого сторонніх осіб чи тварин, руйнування його внаслідок природних біологічних процесів;
- загибель особи (комбатанта) внаслідок дії фактора непереборної сили (бойових дій) та неможливість своєчасної евакуації тіла загиблого з поля бою, а також загибель унаслідок дії вибухового пристрою з частковою або повною руйнацією тіла загиблого;
- загибель цивільної особи внаслідок ракетного чи іншого удару або будь-якого виду артилерії з повною або частковою руйнацією тіла;
- потрапляння особи у полон та незаконне переміщення її на територію, яка перебуває під контролем окупаційної армії та влади, або на територію іншої країни;
- інші види насильницького зникнення, пов'язані та не пов'язані із загибеллю людини.

Майже у всіх перерахованих вище випадках у разі реєстрації факту безвісного зникнення особи з первинною правовою кваліфікацією за ч. 1 ст. 115 КК України («умисне вбивство» з додатковою відміткою у ЄРДР «зникнення безвісти») за результатами досудового розслідування первинна правова оцінка підлягає зміні на правову кваліфікацію за ч. 2 ст. 438 КК України на підставі того, що загибель потерпілого має елемент протиправного умисного позбавлення життя, тобто умисного вбивства, вчиненого внаслідок жорстокого поводження з військовополоненими або цивільним населенням, на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, а також віддання наказу про вчинення таких дій¹.

Звернемося до обставин, які підлягають установленню та доказуванню і тягнуть за собою зміну правової кваліфікації у кримінальних провадженнях за фактами безвісного зникнення особи за обставин війни – фактично особливих обставин.

Насамперед для правильної правової кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення слідчому (прокурору) необхідно дослідити:

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 11.08.2023).

- місце перебування особи та ймовірну дату зникнення (враховуючи віддаленість від місця ведення бойових дій, лінії розмежування, чинники ризику для життя і здоров'я, а також чинники, що можуть впливати на емоційний та психологічний стан людини, стресові розлади тощо);

- оточення зниклої безвісти особи (з уточненням перебування за місцем проживання, у сховищі, на окупованій території, серед осіб та груп цивільного спротиву окупації, військових формувань тощо);

- статус зниклої безвісти особи (цивільний з урахуванням посади на момент окупації, минулих посад: пенсіонер МВС, Національної поліції, учасник бойових дій, місцевий активіст проукраїнського спрямування тощо);

- ймовірний сценарій зникнення і свідчення осіб, що стали очевидцями події (у випадку одночасного безвісного зникнення кількох осіб – встановити їх місцезнаходження, у разі встановлення їх живими – допитати, за умови виявлення їх загиблими – долучити до матеріалів досудового розслідування копії відповідних процесуальних документів чи, за наявності підстав, передбачених ч. 1 ст. 217 КПК України (за необхідності в одному провадженні можуть бути об'єднані матеріали досудових розслідувань, за якими не встановлено підозрюваних, проте є достатні підстави вважати, що кримінальні правопорушення, щодо яких здійснюються ці розслідування, вчинені однією особою (особами)¹), вжити заходів щодо об'єднання матеріалів досудових розслідувань;

- у випадку встановлення особи загиблою – обставини загибелі і місце виявлення трупа, зовнішній вигляд трупа (наявність предметів чи слідів фіксації кінцівок (пластикові стяжки, крововиливи чи садна зап'ястків, нижніх кінцівок, голови, шиї тощо), інших предметів, які б вказували на застосування тортур до загиблого);

- матеріали судово-медичної експертизи, судово-медичної експертизи речових доказів (медико-криміналістичної, судово-гістологічної, судово-імунологічної), а також висновки про причину смерті та давність її настання, а також наявність/відсутність тілесних ушкоджень та механізм їхнього заподіяння. У випадку ж неможливості встановлення причини смерті через незворотні біологічні процеси потрібно врахувати загальну картину стану трупа та наявність підтверджених тілесних ушкоджень і механізму їх заподіяння (переломи кісток різної етимології, наявність слідів вогнепальних поранень на кістках тощо) та з накладенням на обставини події вчинення

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 11.08.2023).

кримінального правопорушення провести аналіз слідчої ситуації і відпрацювати (варіативно підтвердити) версію про вчинення умисного вбивства особи.

Лише встановивши та проаналізувавши всі ймовірні сценарії розвитку події, можна порушувати питання про негайну зміну правової кваліфікації з ч. 1 ст. 115 КК України (умисне вбивство з додатковою відміткою у ЄРДР «зникнення безвісти») на ч. 2 ст. 438 КК України щодо жорстокого поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій, якщо вони поєднані з умисним вбивством.

Висновки

Об'єктивність проведення досудового розслідування у кримінальних провадженнях за фактами умисних убивств, що стали наслідком порушення законів і звичаїв війни, яким передувало безвісне зникнення особи, забезпечується за рахунок встановлення достовірних та підтверджених даних щодо обставин події злочину, абсолютно всіх фактів, які йому передували, всіх відомостей, що характеризують зниклу особу, спосіб її життя, зв'язки, політичні уподобання тощо.

За особливих умов та дії фактора непереборної сили слідчі ситуації безвісного зникнення особи на початковому етапі досудового розслідування є майже типовими. Однак якісне документування таких кримінальних правопорушень, притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності забезпечується завдяки належній організації взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції, інших правоохоронних органів із військовими, судово-медичними експертами та волонтерськими організаціями пошукового спрямування. Наразі воєнна агресія триває, на деокупованих територіях продовжують виявляти нові факти стихійних поховань осіб, які вважались зниклими безвісти, страчених без суду окупаційною армією. Такі факти є беззаперечним підтвердженням порушення міжнародного права, законів і звичаїв війни.

Список бібліографічних посилань: 1. Вербенський М. Г., Кулик О. Г., Наумова І. В. Кримінальна ситуація в Україні: основні тенденції. 2020 рік : монографія / за заг. ред. М. Г. Вербенського. Вінниця : ТВОРИ, 2021. 144 с. 2. Бояров В. І. Особливості методики розслідування вбивств, скоєних в умовах протистояння злочинних угруповань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2000. 209 с. 3. Іщенко А. В., Шевченко А. С. Криміналістичне забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб : посібник / за заг. ред. І. П. Красюка. Київ : РВВ МВС України, 2005. 146 с.

4. Павленко С. О., Севрук В. Г., Іщук Д. О. Розслідування вбивств, пов'язаних з безвісним зникненням особи: проблемні питання та напрями удосконалення // Правові реформи в Україні: реалії сьогодення : тези VII Всеукр. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 29 жовт. 2015 р.) : у 2 ч. / МВС України, Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2015. Ч. 1. С. 232–234.
5. Особливості кримінальних проваджень щодо безвісти зниклих осіб : метод. рек. / С. С. Чернявський, О. М. Брисковська, А. А. Вознюк та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 104 с.
6. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2021. 768 с.
7. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2010. 464 с.
8. Іщук Д. О. Стан наукових досліджень проблем розслідування вбивств, пов'язаних із безвісним зникненням особи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 213–228.

Надійшла до редколегії 16.08.2023

Прийнята до опублікування 10.09.2023

Kavierina T. P. Changing the legal qualification of the facts of a person's disappearance: a practical aspect

The article is devoted to the study of the peculiarities of legal qualification of criminal offences entered into the Unified Register of Pre-trial Investigations on the facts of disappearance of a person under the conditions of temporary occupation and force majeure circumstances in the period from 20.02.2014 to the present. The actions of an investigator at various stages of pre-trial investigation of such criminal offences have been analysed, taking into account investigative situations directly related to premeditated murder as a result of violation of the laws and customs of war. The grounds for changing the legal qualification in criminal proceedings on the facts of missing persons have been proposed.

The variability of legal qualifications in criminal proceedings based on the facts of the missing person under special circumstances that occurred in the temporarily occupied territory, due to the influence of force majeure, forced migration of the population, the lack of a unified approach of investigative units, the prosecutor's office and the court to this issue at various stages of the pre-trial investigation is a problem that affects the assignment of a fair punishment to persons whose guilt has been proven by the court in the commission of criminal offenses of a violent nature, the consequence of which is first the disappearance of a person, and then the establishment of the fact of his/her death or violent death, extrajudicial execution.

The objectivity of the pre-trial investigation in criminal proceedings on the facts of intentional murders resulting from violations of the laws and customs of war that preceded the disappearance of a person is ensured by establishing reliable and confirmed data on the circumstances of the crime, absolutely all the facts that have preceded it, all information characterising the missing person, his or her lifestyle, connections, political preferences.

Under special conditions and the force majeure factor, investigative situations of missing persons at the initial stage of the pre-trial investigation are almost typical. However, high-quality documentation of such criminal offences and bringing the perpetrators to justice is ensured through the proper organisation of interaction between the investigative and operational units of the National Police and other law enforcement agencies with the military, forensic experts and volunteer search organisations. Currently, the military aggression continues.

Key words: disappearance, temporary occupation, identification of a person, combatants, force majeure factor, intentional killing, war crimes, violation of the laws and customs of war.

